

Հանձնաժողովին եկեղեցական անդամներէն ոմանք բողոքեցին այս պահանջունքներէն զէմ, մանաւանդ իրենց ատենագրութիւնները: Քաղաքական ժողովները կայացընելու և ըրած ամեն որոշումներն անոր հաւանութեանը յանձնելու առաջարկութեան զէմ և երկար վիճարանութիւն եղաւ: Հանձնաժողովին ուսումնական անդամները խնդիր ուղարկութեամբ նկատելով, վերջիվերջոյ յարդի անձանց առաջարկութիւնները իրօնի պատշաճ, եկեղեցականաց իրաւանցը և Սահմանադրութեան հիմնական սկզբանցը հակառակ դասն: Ստանկն որ այն առաջարկութիւնները չէին կրնար համաձայնիլ Սահմանադրութեան առաջին յօդուածին հետ որ ըսէ. «Ազգը Ռեզանուր ժողովով կը ներկայանայ և անոր մէջ նորոգութեամբ կը վարէ զազգային իշխանութիւնը»: Ռեզանուր ժողովը՝ Ազգին ընդհանրական գործոց անորմէն նախ պահելով, սովորական գործոց վարչութիւնը երկու ազգային ժողովներու կը յանձնէ՝ կրօնական գործոց մասը՝ Արօնական ժողովն մը, քաղաքական գործոց մասը՝ Քաղաքական ժողովն մը: Իսկ խառն գործոց անորմէն նախ նախ ժողովը առժամ մանակեայ մէկ տեղ պարզով ձևացած խառն ժողովին կը յանձնէ:»

Ինչպէս յայտնի կը տեսնուի, վերոյիշեալ առաջարկութիւններն այս արաւմադրութեանց բողոքովն հակառակ էին: Արօնական ժողովը՝ Քաղաքականին եւ Քարիւստ ըլլալ նէ ժողով եղած չէր ըլլալ, այլ Տնտեսական, Ուսումնական և ուրիշ խորհուրդներուն կարգը կանգնէր, ինչպէս որ իրաւամբ դատողութիւն կընէին յանձնաժողովին եկեղեցական անդամներէն ոմանք: Աւելի վերջիվերջոյ առաջարկութիւններն ընդունելու և Սահմանադրութեան մէջ անցունելու անհնար էր: Հետեւեալ յանձնաժողովին ուսումնական անդամները եկեղեցականաց հետ միասին նուիրեմք մէկ զի ձգեցին այն առաջարկութիւնը, և Արօնական ժողովին՝ Քաղաքականին նախապատիւ և անկէ անխախտ ըլլալը, և ընդհանուր ազգէն ընտրուելու իրաւունքը ձայնից առաւելութեամբ ընդունեցին ու Սահմանադրութեան մէջ անցունցին:

Եւս միջանկեալ պատմութեան ըստուգութեանը վկայ են յանձնաժողովին եկեղեցական անդամները:

Եւսպէս ահա Սահմանադրութիւնը Արօնական ժողովին իրաւամբ վայրած նախապատմութիւնն ու անխախտութիւնը իրեն տալով՝ եկեղեցական իրաւասութիւնը աշխարհականաց ազդեցութենէն ազտուեց, և ազգային կրօնական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը կրօնականաց ձեռքը յանձնեց:

Սահմանադրութիւնը ասկէց աւելի բան չէր կրնար ընել կրօնական մասին առանց եկեղեցականաց իրաւանցը դաշնելու:

Սահմանադրութիւնը ազգային վաճառք կրօնական տեսչութեան հոգն ալ բողոքովն եկեղեցականաց թողով, անոնց ուսումնական և տնտեսական բարեկարգութեանը միայն զբաղած է, և այս մասին ալ դարձեալ եկեղեցականաց գործակցութիւնը խնդրած է:

Իսկ իւրաքանչիւր վանքի հոգաբարձութեան համար տեղացի երկու գործակալ ընտրելու առաջարկութիւնը յանձնաժողովին եկեղեցական անդամներն ըրած են, ինչպէս որ կը վկայեն յանձնաժողովին ստորագրեալ ատենագրութիւնները:

Ըստնոյն յայտնի կը տեսնուի որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և եկեղեցականաց նկատմամբ Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները Վաթիկէի Վեճմուսին ըսածին բողոքովն հակառակն են: Եկեղեցականաց դասը՝ ինչպէս վերը ըսինք, առաջին իշխանութիւնը չէր, այլ աշխարհական իշխանութեան ենթարկեալ էր: Պատրիարքին ու Արօնական ժողովին

իրաւասութիւնը քանի մը աշխարհակաճախ կամքին ու կրօնը հպատակ և գործիք էր: Սահմանադրութիւնը վերջուց այս անտեղութիւնը, և կրօնականաց իրաւասութիւնը անխախտ ըրաւ աշխարհականաց ազդեցութենէն:

Եւս համար էր որ սահմանադրական յանձնաժողովին եկեղեցական անդամները որ Ազգի գիտնական և բանիբուն ձանջուած վարդապետներն ու քահանայներն էին, Սահմանադրութեան վերջին ընթացքովը առանց դիտողութեան ընդունելին ու դժուարեամբ ստորագրեցին:

Եւս համար էր մանաւանդ որ Սահմանադրութիւնը ընդունող ու հաստատող Ռեզանուր ժողովին մէջ նախկին Պատրիարք ամենապատիւ Յակոբ սրբազանը ամենէն առաջ յայտարարութիւն ըրաւ բողոք եկեղեցական դատուն բերնէն թէ այս Սահմանադրութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ և եկեղեցականաց իրաւունքն ու պատիւը ապահովուեցած է: Եւս Սրբազանին ձայնակից եղաւ համարէն եկեղեցականաց դասը: Եւս վկայ յուր ժողովը տուաւ նաև արքունի ճարտարապետ մեծապատիւ Պարեան Սրբապետ Կարապետ և աւելցուց թէ մէջը ամենէն զաւելի բան մը չկայ, ընդունելի է: Եւս սոր վկայ Ռեզանուր ժողովը միաձայն փնտք որ ստորագրուի, և ժողովականներուն ամենն ալ ստորագրեցին, նախ եկեղեցականները և ապա աշխարհականները:

Եւս իսկ խորհրդով, քննութեամբ և ազատ հաւանութեամբ ընդունուած ու հաստատուած Սահմանադրութեան մը զէմ Վաթիկէի Վեճմուսին և Չամուրճեան Պ. Յ. Տերոյեցին ըրած դիտողութիւններուն ուղեւի մտածել ըլլալը, ինչհոգին յառաջ դալը և ինչ արժէք ու նենայլ որ ժողովը ընթացքը դատել:

Պիտէ շարունակել:

Սահմանադրութեան 13րդ յօդուածին համաձայն ամսոյս 5ին շաբաթ օրը Քաղաքական ժողովոյ դիւանին հրաւիրանովը ազգային երեսփոխանաց Ռեզանուր ժողով գումարեցաւ Պէտրոս Կաթիկէան վարժարանը:

Հրաւիրանաց տոնակին մէջ Սահմանադրութեան և ազգային վարչութեան պատուոյն վտանքի մէջ ըլլալ ծանուցուած ըլլալուն, երեսփոխաններէն և անդամներէն ընտրուեցին մեծ մաս մը (70 երեսփոխան և 29 անդամակից) փութացեր էին ներկայ գտնուելու:

Ռեզանուր ժողովը շատ պարագայներու մէջ իւր փառահաւանութիւնն ու շնորհակալութիւնը հրապարակաւ յայտնած ըլլալով ազգային վարչութեան, չէր կրնար անողայ միայ երբոր կը լսէր թէ անոր պատիւը և մանաւանդ բողոք աղգին սիրելի Սահմանադրութիւնը վտանքի մէջ կը գտնուի:

Հանդիսականը տիրութեամբ և զարմանք տեսնաւ որ սրբազան Վաթիկէան անթող պարագայ էր, և դիւանը յուսալով որ Վրդին սրբապետութիւնը կուգայ, ատենին բացուիլը բաւական ուշացուց: Արքայական օրոշեալ ժամանակը քանի մը ժամ անցնելէ ետեւ ատենը բացուեցաւ:

Վտենապետ Եփէմիմ Քաղաքական ժողովոյ դիւանին խօսք տուաւ, և հետեւեալ խօսքով խօսեցաւ:

«Սահմանադրական յանձնաժողովը խառնակաճախ նախատեսութեամբ պարտք համարէր Ռեզանուր ժողով գումարուելէն քանի մը օր առաջ սահմանադրութեան տնտեսական եկեղեցականաց և Ամիրաներուն, որպէս զի պարագայով և ուշադրութեամբ կարգան, քննեն, և դիտողութիւն մը ունենան ընդհանուր ժողովին մէջ յայտնեն:»

«Հրաւիրանաց տոնակինը ուրբաթ իրիկունը դիտողուն համար շատերուն ձեռքը չէին հասեր և շատեր ալ չարաթ ըլլալուն պատճառաւ չէին կրցեր ժողովին երթալ:

տեւալ տեղեկութիւններ տրուեցան ազգային երեսփոխաններուն:

Հուլիս 12ին գումարուած Ռեզանուր ժողովոյ որոշումը ետ ձգել տալու համար, վարչութեան կամ լաւ ևս Սահմանադրութեան և օրինաւորութեան հակառակորդները նոյն իրիկունէն սկսեցին սրբազան Պատրիարքին բողոքովը պաշարելու և խռովութեան սպառնալիքներ ընելու: Վրդին սրբապետութիւնը, փոխանակ անոնց առջև դնելով Ռեզանուր ժողովը, Սահմանադրութիւնը, ազգային վարչութիւնը և իւր իշխանութիւնը, և փոխանակ այս կերպիւ գուցենելու անոնց ընթացքին ապօրինաւորութիւնը, անհիմն երկիւղ մը նշաններ ցուցուցեր և առաջին զին զինքն մը ըրեր է՝ դիւանին չըջաբերականը ցուցել չի տալով և ապաւնաբողոքներն յոսեց տալով: Բայց միանգամայն օրինաւորութեան շաւիղէն դարձուցելու պատասխանատուութիւնը միմեկի մասն առնուլ չուզելով, յուլիս 15ին այսինքն նոյն ընդհանուր ժողովին երեք օր ետքը Արօնական և Քաղաքական ժողովները Պատրիարքարան գումարել է:

Եւս խառն ժողովին երեք առաջարկութիւն եղեր է. մէկը սրբազան Պատրիարքին կողմէն, այսինքն նախորդ Ռեզանուր ժողովոյ որոշմանը համաձայն երեսփոխանաց քուէն կամ կարծիք ուղեւի համար դիւանին շրջաբերականը չի ցուցելու նորէն Ռեզանուր ժողով գումարելու: Եւս երկրորդ առաջարկութիւնը եղեր է թօշակութեան մեծապատիւ Միմաս աղային կողմէն, այսինքն յուլիս 12ին Ռեզանուր ժողովոյ որոշմանը համաձայն դիւանին շրջաբերականը բաժնել, քուէները հաւաքել, բայց քուէհամար չի կատարել կամ թէ քուէհամարն ալ ընել, բայց արգիւնք չի հրատարակել ու Եւս յիշմուհայ Վաթիկէի միմեկի հրամանին ստանալ, այն է՝ ազգային երեսփոխանութեան կարծիքը Վրդին վեհապետութեան համութեամբ ենթակայ ընել:

Եւս երրորդ առաջարկութիւնը եղեր է Մուպահեմեան մեծապատիւ Յակոբ աղային կողմէն, այսինքն քուէհամարէն առաջ Արօնական համացումար ժողով գումարելու, և այն ժողովոյն որոշմանը ենթարկել ընդհանուր երեսփոխանական ժողովոյն որոշման գործադրութիւնը կամ հերքումը:

Արօնական և Քաղաքական ժողովները համաձայն որոշեցին նոյն օրը թէ այս երեք առաջարկութիւններն ալ անդուռնել են իրեն հակառակ Սահմանադրութեան, փաստակարարապէս օգտին և վարչութեան պատուոյն:

Խառն ժողովին այս երկուսի որոշումը որ բողոք ժողովականներէն և Ս. Պատրիարքին ստորագրած է, առնելէն ետքը, սրբազան Պատրիարքը դարձեալ անոր համաձայն չէ վարուել: Քուէհամարը ետ ձգել և Ռեզանուր ժողով գումարելու պատասխանատուութիւնը իւր փառն առնելով, և յուլիս 21ին օրը այն անխաղաղութիւնները պատահեցան:

Այն իրիկունը Քաղաքական ժողովը խորհուրդ ընելով, սրբազան Պատրիարքին հետ պաշտօնական յարաբերութիւնը ի կախութիւնը հարկ համարել է, և սրբազան Պատրիարքին նմանի մը ղեկելով խնդիր է որ Սահմանադրութեան նկատմամբ բռնելիք ընթացքը ժողովին խնայել:

Վրդին սրբապետութիւնը չէ բարեհաճել արտաստիկանելու ազգային վարչութեան նմանին, և նորէն խառն ժողով հրաւիրել է Եւս առաջին ինտրոյն վկայ խորհուրդ ընելու համար:

Արօնական և Քաղաքական ժողովները, ազգային երեսփոխանաց պատիւը պահելով չեն ուզեր Ռեզանուր ժողովոյ որոշմանը ներկայացած խնդրոյ մը վկայ նորէն խորհուրդ ընել, մանաւանդ որ իրենց ալ պատիւը կ'անարգուէր յուլիս 15ին խառն ժողովոյն որոշելու հակառակ գործողութիւններով, որոնց պատասխանատուութիւնը սրբազան Պատրիարքը իւր

վրան էր առած: Սրբազան Պատրիարքը հարկ ազգային կրկին ժողովոյ բողոքէն աւելի ուշադրութեան արժանի համարել է քանի մը հակառակախորհուրդ անձանց խրատները և Քաղաքական ժողովին նորէն հրաւեր զըրեր է որ երթայ դիպուած իսկ մը ազգային գործերը տնօրինէ:

Քաղաքական ժողովը սոյն հրաւերին պատասխան մը դրելով, Սահմանադրութեան և վարչութեան պատուոյն զազգ կ'ետեղցուցուցեր է, և ազգային Պատրիարքարանը անխաղաղութեանց ասպարէզ դառնալը յիշեցնելով՝ խնդրել է որ Ռեզանուր ժողով գումարուի և Եւս առաջին ինտրոյն լուծուի ուղեւի չի ուրիշ ազգային գործոց գրեւորութիւն ըլլալ:

Եւս ալ համութիւն չէ ցուցուցել Վրդին սրբապետութիւնը, և խնդիր նորէն օրինաւորութեան շրջանին մէջ միացուցնելու աշխատելու տեղը, ինչպէս որ կը պահանջէ Սահմանադրութիւնը, ձգեր է ազգային վարչութիւնը, և Արօնական ու Քաղաքական ժողովներէն դուրս Խառն կ'ուտար և այլ տեղուանք ապօրինաւոր ժողովներու մէջ գտնուելէն ետեւ, անցեալ չորեքշաբթի օրը համագումարանու նով եկեղեցականաց ժողով մ'ալ գումարել և իսկ մը հակառակ որոշումներ ըրեր է:

Եւս տեղեկութիւններ տուաւ Քաղաքական ժողովը և ամենուրեւ վերաբերեալ ատենագրութիւնները տեղեկագրելու եւ թղթակցութիւնները կարգաւոր, ազգային երեսփոխանութեան կարծիքն ու կամքը հասկնալու ուղեւ:

Ժողովականը աս ամենը լսելէն ետեւ, յայտարարութիւն ըրին թէ Արօնական և Քաղաքական ժողովները օրինաւորութեան ձախէն չեն խոտորած և Սահմանադրութեան համեմատ վարուած են: Իսկ սրբազան Պատրիարքը դժբաղդաբար Սահմանադրութեան շաւիղէն դարձուցեր ապօրինաւոր ընթացքի մէջ ինկեր է:

Իսկ անցեալ չորեքշաբթի օրը Պատրիարքարան գումարուած համագումարանու նով ժողովին վկայ ժողովականը հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրին համաձայնութեամբ:

Արովհետեւ եկեղեցական համագումար ժողովը՝ առանց վարչութեան գիտութեանը՝ այսինքն առանց զոնէ Արօնական ժողովին գիտութեանը՝ Պատրիարքը ինք իր զիւռն հրաւիրել է,

Արովհետեւ Ռեզանուր ժողովոյ առջև դրուած խնդրոյ մը վկայ փնտաւալու համար գումարել է նոյն եկեղեցական ժողովը, որով Ռեզանուր ժողովոյ իրաւասութիւնն ու իշխանութիւնը արհաւիրուեց:

Արովհետեւ Սահմանադրութեան որոշած անդամներէն աւելի թուով և առանց որ և է կանոնի մը հետեւելու կազմուել է նոյն համագումար ժողովը, ուստի յիշեալ ժողովը արտօրինաւոր է և որոշումներն ալ անփաւեր կը սեպուին:

Եկեղեցականաց դասը՝ ալ միաբերան յայտարարութիւն ըրին թէ յիշեալ համագումարը ըսուած ապօրինաւոր ժողովին որոշումներուն մէջ ընդգէմ հաւատոյ ուրոշում ալ եղած ըլլալով, բացէ ի բաց կը հերքեն թէ՛ այն ժողովը և թէ՛ ըրած որոշումները:

Արքայական ժողովականները համաձայնութեամբ իրենց փառահաւանութիւնը և հաւանութիւնը յայտնեցին ազգային վարչութեան ամեն գործողութիւններուն վրէժ:

Երկու արքայական խորհուրդները և տանի չափ քահանայք ներկայ էին ժողովին: Վարդապետներուն մէկը և քահանայներն ոմանք անցեալ չորեքշաբթի օրուան եկեղեցականաց ժողովին ակամայ և իրենց խղճին հակառակ ստորագրութիւն տալու հարկադրեալ ըլլալով յետ կոչեցին այն ստորագրութիւններն իրենց ապօրինաւոր եւ անփաւեր, և իրանցումն որ ուրիշ բաղմամբ եկեղեցականաց ալ կան որ նոյնպէս յետս կը կոչեն իրենց տրուած ստորագրութիւնը:

